

Prob. 2. Civitas etiam qua talis tenetur cultum Deo exhibere (n. 548), et quidem eo modo, quo Deus coli vult. *Atqui* Deus praescipit eundem pro omnibus cultum, scl. christianum. *Ergo* tenetur etiam civitas ad cultum christianum. Porro hunc cultum non potest directe per se ordinare, quin sibi arroget iura Ecclesiae. Ergo necesse est, ut Ecclesiam agnoscat, eam tueatur et hinc etiam ut existat quidam ordo a Deo statutus, quo inter sese habere debeant.

556. *Coroll.* Ergo falsa est theoria, quae plenam *omnium cultuum seu religionum libertatem* a legibus civilibus *per se generatim* concedendam esse ponit. Ecclesia enim catholica est sola Ecclesia vera solaque per se habet ius existendi et ordinandi cultum Dei; ideo iniustitia committitur contra eandem, si eodem modo tractatur atque reliquae; dein hac agendi ratione auctoritas civilis deest suo officio cultus divini. Obligatur enim ad cultum non quemcumque, sed verum et catholicum; hunc ergo debet protegere et fovere, non vero reliquos.

II. Potestas ecclesiae indirecta.

Quoniam ex Christi voluntate coniunctio inter Ecclesiam et Statum iuribus et officiis definita existat oportet, iam quaeritur, quatenam sit haec relatio inter utramque societatem vel potestatem civilem et ecclesiasticam. Responsum dat sequens

THESIS LXXXVII.

557. In rebus mere civilibus civitas est ab Ecclesia independens; similiter Ecclesia est independens a civitate in rebus moralibus et religiosis. Earum vero rerum, quae sub diverso respectu ad forum tum ecclesiasticum tum civile pertinent, et in quibus mutua conventionem concordia non obtinetur, supremum iudicium est penes Ecclesiam.

PARS I. In rebus mere civilibus civitas . . . independens.

Praenota: Ecclesiam (Pontificem, episcopos etc.) ibi, ubi habet dominium temporale, v. g. in Statu ecclesiastico, posse directe ordinare res temporales a nemine negatur, sed quaestio est, num etiam in illis regnis, quae principem tem-

poralem proprium habent, Ecclesia possit directe res temporales, v. g. tributa, rem militarem etc., ordinare. Hoc negamus.

558. Prob. Ecclesia hanc potestatem non habet, si eam probare non potest. *Atqui* non potest probare. *Ergo* . . .

Prob. mai. Reges ante Christi adventum certe erant in rebus politicis independentes. *Ergo* eos hanc independentiam amisisse et a Christo Ecclesiae subiectos fuisse probari debet.

Prob. min. Mensura cuiuslibet potestatis a Deo ordinatae est eius finis; hoc valet etiam de potestate ecclesiastica. *Atqui* ad finem Ecclesiae: sanctificationem animarum, potestas ordinandi res mere politicas per se non est necessaria. *Ergo* . . . Illa verba Christi ad Petrum: «Quodcumque ligaveris» etc., intellegenda sunt accommodate ad finem spirituales Ecclesiae.

559. *Confirm.* auctoritate S. P. Leonis XIII, qui in encycl. «Diuturnum illud»: «Quae in genere rerum civilium versantur,» inquit, «ea in potestate *supremoque imperio eorum* [principium] esse agnoscit et declarat» [Ecclesia Christi]. — Similiter in encycl. «Immortale Dei»: «Deus humani generis procuracionem inter duas potestates partitus est, scl. ecclesiasticam et civilem, alteram quidem divinis, alteram humanis rebus praepositam. Utraque est *in suo genere maxima*, utraque habet certos quibus contineatur limites.» Iterum in encycl. «Sapientiae christianae»: «Ecclesia et civitas suum habet utraque principatum proptereaque in gerendis rebus suis *neutra paret alteri.*»

Consentit S. Thomas in 2, dist. 44, q. 2, a. 3 ad 4: «Potestas spiritualis et saecularis utraque deducitur a potestate divina, et ideo in tantum saecularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei a Deo supposita, scl. in his, quae ad salutem animae pertinent, et ideo in his magis est oboediendum spirituali quam saeculari. *In his autem, quae ad bonum civile pertinent* (i. e. in rebus mere politicis), *est magis oboediendum potestati saeculari quam spirituali* secundum illud Mt c. 22: Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari etc.

Nisi forte potestati spirituali etiam saecularis potestas coniungatur, sicut in Papa, qui utriusque potestatis apicem tenet.»

560. PARS II. *In rebus spiritualibus, i. e. ad salutem animae pertinentibus, Ecclesia est independens a civitate.*

Prob. 1. Christus certe potuit Ecclesiam a civili potestate independentem reddere, si voluit. *Atqui* voluit. *Ergo* . . .

Prob. min. Id cognoscitur a) ex modo, quo ipse Christus et post eum apostoli eorumque successores se gerebant. Contra leges potestatum civilium evangelium praedicabant, sacramenta administrabant etc. *Atqui* ita agere non licuisset, si Ecclesia in spiritualibus a potestate civili non esset independens.

b) Ecclesiae in ordine ad assecutionem finis non sufficienter provisum esset, si in spiritualibus foret a civitate dependens. Nam posset potestas civilis gubernationem fidelium, praedicationem evangelii, etiam administrationem sacramentorum variis modis prohibere vel etiam mutare et ita spiritualem salutem impedire. Hoc praesertim patet, si quis considerat Ecclesiam esse regnum universale, pro omnibus hominibus omnium temporum institutum, ideoque non posse esse dependentem a tot diversis et perpetuo sibi succedentibus guberniis sine summo detrimento animarum.

c) Christus, Dei sapientia, non potuit potestatem altiore et nobiliorem inferiori subicere. *Atqui* id fecisset, si Ecclesiam civitati subordinasset.

Prob. min. subs. Nam dignitas potestatis dimetienda est ex fine, ad quem ordinatur, et per consequens ex mediis, quae ei ad hunc finem praesto sunt. *Atqui* Ecclesia habet finem spiritualem supernaturalem, gratiis supernaturalibus et doctrina revelata obtinendum; civitas vero finem temporalem, naturalibus mediis consequendum.

561. **Prob. 2.** Ex doctrina Ecclesiae. *Pius IX* in Syllabo damnavit thes. 19: «Ecclesia non est vera perfecta que societas plane libera, nec pollet suis propriis et constantibus iuribus sibi a divino suo fundatore collatis, sed civilis potestatis est definire. quae sint Ecclesiae iura ac limites, intra

quos eadem iura exercere queat.» Theos. 20: «Ecclesiastica potestas suam auctoritatem exercere non debet absque civilis gubernii venia et assensu.» Theos. 44: «Civilis auctoritas potest se immiscere rebus, quae ad religionem, mores et regimen spirituale pertinent. Hinc potest de instructionibus iudicare, quas Ecclesiae pastores ad conscientiarum normam pro suo munere edunt, quin etiam potest de divinatorum sacramentorum administratione et dispositionibus ad ea suscipienda necessariis decernere.» Cf. praeterea Concil. Vatic. Sess. 4, c. 3.

562. PARS III. *Earum vero rerum, quae ad utrumque forum pertinent (mixtarum), . . . iudicium supremum est penes Ecclesiam.*

Defendimus hic potestatem Ecclesiae in res temporales *indirectam* quam vocant. Scl. Ecclesiae est iudicare, num aliqua lex vel ordinatio in re temporali sit peccaminosa vel alio quocumque modo bono spirituali subditorum nociva, et per consequens iure pollet auctoritatem civilem obligandi ad talem legem seu ordinationem abrogandam vel mutandam vel etiam talem legem in casu necessitatis directe abolendi. Haec potestas non est proprie temporalis, quia obiectum formale eiusdem est spirituale, scl. peccaminositas vel damnositas spiritualis alicuius legis temporalis.

Prob. 1. Iam ostendimus Christum pro infinita sua sapientia debuisse relationem mutuam inter Ecclesiam et civitatem certis limitibus iuridicis definire et circumscribere. *Atqui* haec relatio iuridice definita non potest esse alia quam potestas indirecta Ecclesiae in rebus temporalibus. *Ergo* . . .

Prob. min. Potestatem *directam* Ecclesiae in civitatem vel civitatis in Ecclesiam iam reiecit; item reiecit plenam separationem inter utramque societatem. Neque sufficit mera iuxtapositio cum plena *aequalitate*, quae perpetuis dissensionibus ansam daret, sine remedio easdem definitive et iuridice componendi. Neque denique sufficit potestas indirecta mere *directiva* unius supra aliam sine potestate eam obligandi vel poenis cogendi; quia haec careret necessaria efficacia. Restat ergo solum indirecta potestas iurisdictionis aut civitatis in Ecclesiam aut Ecclesiae in civitatem. *Atqui* indirecta potestas civitatis in Ecclesiam reicienda est. *Ergo* . . .

Prob. min. subs. Illi sane societati debetur praelatio, quae praestantior et nobilior est. Atqui Ecclesia est civitate praestantior. Societatis enim praestantia dependet a fine, qui eandem specificat. Atqui finis Ecclesiae est praestantior et nobilior. Habet enim pro fine non temporalem felicitatem, sed sanctificationem supernaturalem hominum per gratiam Christi, ut ita perveniant ad beatitudinem supernaturalem alterius vitae. Dein Ecclesia est societas nobilior et origine, quia immediate a Christo fundata est, et extensione, quia pro omnibus hominibus omnium temporum et locorum condita est, et mediis, scilicet doctrina et gratia Christi, et materia, circa quam versatur, quae non sunt bona externa, sed ipsae animae. Denique non potuisset Ecclesia universalis sine variis incommodis et periculis pro suo fine subici regnis temporalibus adeo numerosis et variis sibi perpetuo succedentibus.

563. *Prob. 2.* Ex doctrina Ecclesiae. Iam *Innocentius III* in decretali «Noverit» (Decret. l. 2, tit. 1, c. 13) docet: «Nullus, qui sit sanae mentis, ignorat, quin ad officium nostrum spectet de quocumque mortali peccato corripere quemlibet christianum, et si correctionem contempserit, per districtiorem ecclesiasticam coercere», et explicite additur hoc etiam valere quoad reges christianos. Sensus totius decretalis est: Ecclesiam non iudicare directe de rebus temporalibus, sed solum de eo, utrum in temporalibus lex moralis graviter violetur necne. Cf. eiusdem Pontificis decretum «Solita» (Decret. l. 1, tit. 33). Eandem doctrinam profitetur *Bonifatius VIII* in bulla «Unam sanctam», in qua duos gladios (potestates), temporalem et spiritualem, distinguit: «Uterque ergo est in potestate Ecclesiae, spiritualis scilicet gladius et materialis. Sed is quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia exercendus. Ille sacerdotis, is manu regum et militum, sed ad nutum et patientiam sacerdotis. Oportet autem gladium sub gladio et temporalem auctoritatem spirituali subici potestati.» *Pius IX* hanc damnavit Syllabi propos. 24: «Ecclesia vis inferendae potestatem non habet neque potestatem ullam temporalem directam vel indirectam.»

Eandem doctrinam tradunt theologi. Unum nominasse *S. Thomam* sufficiat, qui (2, 2, q. 60, a. 6 ad 3): «Potestas saecularis», inquit, «subditur spirituali, sicut corpus animae, ut Gregor. Naz. dicit orat. 17: Et ideo non est usurpatum iudicium, si spiritualis praelatus se intromittat de temporalibus, quantum ad ea, in quibus ei subditur saecularis potestas, vel quae ei a saeculari potestate relinquuntur.» Cf. etiam *Bellarmin.*, De Rom. Pontif. l. 5, c. 7. *Suarez*, De leg. l. 4, c. 9.

564. *Coroll. 1.* Ergo relatio iuridica inter Ecclesiam et civitatem sic brevi adumbrari potest: 1. Ecclesia (i. e. potestas ecclesiastica) nullatenus subest civitati; 2. civitas subest Ecclesiae: a) in spiritualibus directe, b) in temporalibus indirecte, quatenus ad spiritualia relationem habent; 3. civitas in mere temporalibus Ecclesiae non subest.

565. *Coroll. 2.* Ex dictis facile deduci potest, quomodo civitas et Ecclesia se habeant relate ad matrimonium; scilicet matrimonium in se et quoad vinculum subest unice iurisdictioni Ecclesiae. Nam cura rerum religiosarum in praesenti rerum ordine Ecclesiae demandata est. Atqui matrimonium in se est res religiosa: a) suapte natura; b) praesertim quia a Christo ad dignitatem sacramenti elevatum est. Inter christianos omne matrimonium est sacramentum. *Effectus* tamen *civiles* matrimonii spectant ad auctoritatem politicam.

566. *Coroll. 3.* Ergo *ambitus auctoritatis civilis* quoad eas res, quae *directe* eius curae subiacent, nunc *minor est, quam fuisset in statu mere naturali*. Nam cura rerum religiosarum, v. g. matrimonii, quae in eo ordine probabilius ad civilem auctoritatem spectasset (n. 552), nunc pastoribus Ecclesiae commissa est. Civitas nunc solum indirecte in res religiosas influere potest, in quantum scilicet Ecclesiae sollicitudinem circa res divinas non solum non impedit, sed tuetur et pro viribus fovet. Quandam tamen extensionem activitatis civilis accepit, scilicet praeter iura naturalia nunc etiam tueri tenetur iura Ecclesiae et iura civium, quae ex ordine supernaturali dimanant.

§ 5. QUAE IURA ET OFFICIA AUCTORITATI CIVILI COMPETANT
CIRCA EDUCATIONEM ET SCHOLAS.

- I. Num educatio iuventutis spectato ordine mere naturali
ad ambitum potestatis civilis pertineat?

THESIS LXXXVIII.

567. Ius directe et immediate curandi educationem liberorum in ordine mere naturali per se ad solos parentes pertinet.

St. Q. Dicimus *per se*, i. e. abstrahendo a casibus omnino extraordinariis, ubi certo constaret quosdam parentes educationem liberorum plane neglegere. Scilicet parentibus gravissimum officium incumbit filiis necessariam educationem impertiendi. Quodsi igitur in aliquo casu certo constet eos huic officio plane deesse — id quod non generatim supponere licet, sed pro unoquoque casu individuo probandum est —, potest magistratus eos intuitu boni communis congruis mediis adigere, ut suo muneri saltem in essentialibus satisfaciant, nequaquam autem per se educandi curam directe assumere, quamdiu parentes eidem satisfacere valent.

568. Prob. 1. Parentibus solis a natura directe commissum est officium educandi liberos. Ergo ii soli etiam *ius* habent hoc officium exercendi. Ius enim supponit officium.

Prob. 2. Si hoc officium etiam aliis quam parentibus directe commissum esset, deficeret necessaria ad bonam educationem *unitas*, immo possent hi *vi iuris naturalis* iustos parentum conatus frustrare.

569. Prob. 3. Si ulli extra familiam ius educandi competeret, id esset auctoritas publica. Atqui haec tale ius non habet. Ergo . . .

Prob. *min.* 1. Educatio enim est per se bonum domesticum, ad quod assequendum ipsa familia a Deo instituta est, neque est hoc bonum eiusmodi, quod non possit generatim per ipsam familiam sufficienter attingi. Ergo saltem directe ad activitatem auctoritatis politicae non pertinet. 2. Rationes, quae ad hoc ius auctoritatis publicae probandum afferri solent, id non evincunt.

570. Dicunt nimirum:

a) Infantes per ipsam nativitatem fieri membra societatis proindeque eius curae committi. Sed etsi totum concederetur, inde inferre non liceret educandi ius directe ad auctoritatem publicam pertinere. Numquid auctoritati ius competit directe omnia negotia membrorum suorum curandi etiam contra ipsorum expressam vel rationabiliter praesumptam voluntatem? Dein respondetur infantes fieri membra societatis civilis non immediate, sed *mediante familia*, cui immediate tamquam membra inseruntur, et cui eorum cura ex fine suo essentialiter incumbit. «Filius sunt aliquid patris, . . . proprieque loqui si volumus, non ipsi per se, sed *per communitatem domesticam*, in qua generati sunt, civilem ineunt ac participant societatem» (Leo XIII, encycl. «Rerum novarum»).

Dicunt b) societatis bonum plurimum dependere ab educatione, ideo ei directum influxum in eandem competere debere. — Resp. Hoc argumentum nimium, ergo nihil probat. Si societas posset directe omnia ordinare, a quibus eius bonum plurimum dependet, posset omnia subditorum iura sibi arrogare, v. g. praescribere, quinam inter se matrimonio iungi, quomodo singuli vesci, vestiri, habitare debeant, ut milites robustiores habeantur, etc.

Instant: c) Auctoritati civili competit saltem ius in omnia, quae societati civili sunt necessaria. Atqui bona educatio eidem est necessaria. Ergo . . . — Resp. Auctoritati civili in omnia, quae ipsi sunt necessaria, competit ius saltem indirectum et subsidiarium (n. 567), *conc.*, ius directum, *subdist.*: si aliunde per Dei providentiam et instituta naturalia pro cura talis boni provisum non sit, *conc.*, *seco*, *nego*.

Dicunt d) parentes *nomine societatis* exercere munus educandi ideoque societati ius esse educationem directe curandi, si velit. Sed haec ratio supponit falsam sententiam: societatem civilem esse fontem omnium iurium, quibus societas domestica constituitur. Familia cum omnibus suis iuribus constitutivis et ex eius fine manantibus natura sua anterior est statu civili, cuius primarius finis est illius iura non absorbere, sed tueri.

II. De parentum officio et iure educationis in ordine supernaturali.

571. 1. Christus in sua Ecclesia *perenne magisterium* instituit, cui ius et officium demandavit omnes homines in iis, quae ad christianam religionem pertinent, instruendi et educandi. Hoc autem officium supernaturale naturale munus parentum educandi filios non tollit, sed ei superstruitur, quemadmodum educatio christiana naturalem non excludit, sed praesupponit et sub se comprehendit. Inde consequitur:

Parentes quoad educationem *religiosam esse mandatarios* Ecclesiae per ipsam naturam designatos (mandatarios natos et per se inamovibiles), seu eos educationem religiosam nomine et mandato Ecclesiae exercere et in hoc munere ab Ecclesiae auctoritate dependere. Tenentur igitur non solum filiis secundum Ecclesiae mentem educationem christianam impertire et educationem profanam religiosae subordinare, sed etiam Ecclesiae ministros non impedire, quominus, immediate etiam, si iis videbitur, religiosam institutionem in se suscipiant.

572. 2. Quodsi parentes *baptizati* huic suo officio desint, Ecclesia eos per se debitis poenis adigere potest, ut eidem satisfaciant, vel, si necessitas postulaverit et circumstantiae permiserint, iis etiam invitis liberos instituendos suscipere.

573. 3. Auctoritas civilis, quae non minus quam singuli homines legi divinae supernaturali subicitur, iura Ecclesiae circa educationem non solum non tollere, sed pro viribus protegere tenetur. Igitur ille etiam influxus indirectus, quem auctoritas publica in educationem exercere potest, ut iuri parentum, ita a fortiore iuri Ecclesiae derogare non debet, sed ei subordinari.

574. 4. In casu neglectae educationis ex parte parentum primo loco Ecclesiae ius et officium incumbit hanc educationem curandi, quippe quae non solum ordine dignitatis auctoritatem civilem praecedat, sed etiam ius *directum* et immediatum in educationem habeat. Nam iurisdictio Ecclesiae est directa et immediata quoad omnia et singula membra, dum auctoritas civilis solum indirecte et mediate in infantes iurisditionem exercet, scilicet mediante patrefamilias.

III. De relatione auctoritatis civilis ad scholas.

575. Schola elementaria, de qua potissimum agemus, natura sua est extensio quaedam et institutum subsidiarium familiae. Parentes enim muneri educationis frequenter per se satisfacere non possunt, ideoque licite alios in auxilium vocant aut iisdem hoc officium vel ex parte vel ex toto demandant. Iam quaeritur, quamnam relationem iuridicam schola in ordine naturali habeat tum ad familiam tum ad auctoritatem civilem.

576. Certum videtur 1. *obligationem et ius erigendi scholas elementarias per se primario familiae incumbere*. Etenim necessitas scholae primario oritur ex exigentia familiae ad bonum aliquod obtinendum, quod per se est bonum domesticum, nimirum educationem convenientem liberorum. Ex quo ulterius infertur in ordine naturali officium erigendi scholas a parentibus, quando ei ipsi per se satisfacere nequeant, proxime devolvi non in societatem publicam, sed in *pagum* (municipium), qui ex mente *Aristotelis* (Polit. l. 1, c. 1) est «societas primo constituta (naturalis) in ordine ad usum et consuetudinem non cotidianum» (cf. *Sylv. Maur.* in h. l.). Familiae enim plerumque — saltem in cultiore societatis statu — non nisi unitae ideoque mediante pago vel vico huic officio satisfacere possunt. Proinde pagus, si opus sit, scholas instituere debet, ut, quantum fieri potest, singulae familiae liberis necessariam instructionem procurare valeant.

Porro quia schola elementaria in subsidium familiae et ad assequendum finem per se domesticum ordinatur, ea non est independens a familia, sed earum quodam modo vicaria. Hinc rectus ordo per se requirit, ut inter familias et scholas intimum existat vinculum eademque se mutuo iuvent et compleant quantum ad educationem. Id etiam plane necessarium est, ut schola veram iuventuti utilitatem afferat. Unitas enim educationi necessaria postulat concordem cooperationem familiae et scholae.

577. Certum videtur 2. in casu, in quo neque singulae familiae neque pagi scholas erigere valent aut id facere graviter neglegunt, auctoritatis politicae supremae esse iis suc-

currere et ex communibus mediis scholas erigere, quantum publici proventus permittunt et ad bonum commune necessarium est. Hoc sequitur ex fine et officio auctoritatis publicae, cui incumbit privatam activitatem, ubi hoc ad bonum commune necessarium videatur, iuvare vel etiam supplere.

THESIS LXXXIX.

578. Monopolium quod vocant scholarum, vi cuius auctoritas publica civilis sibi unice ius reservat scholas aperiendi, iuri naturali repugnat.

(Cf. de Hammerstein, De Ecclesia et Statu iuridice consideratis 181; idem, Das Schulmonopol. Jansen, De facultate docendi. Moralphil. II 569 sqq.)

Prob. 1. Tali monopolio violatur libertas parentum in educatione liberorum. Eo ipso enim, quod plerumque parentes ad complendam educationem necessitantur liberos alicui scholae committere, auctoritas civilis sibi unice reservans ius aperiendi scholas, parentibus libertatem educationis magna ex parte adimit eosque cogit, ut aut filios relinquunt sine sufficienti educatione aut eandem statui publico demandent. Quare parentes moraliter et indirecte coguntur educationem in favorem auctoritatis magna ex parte abdicare.

Neque dicas parentibus competere ius *educationis*, auctoritati publicae ius *instructionis*. Nam haec duo insolubili nexu inter se cohaerent, ita ut is, cui educatio incumbit, necessario etiam ius curandi instructionem habere debeat. Instructio enim a) est *pars* eaque non minima educationis; b) est *medium* praecipuum educationis.

Nimirum institutio in scholis inferioribus et mediis non solum hoc spectat, ut pueri et iuvenes variis notionibus memoriam impleant, sed primario ad hoc ordinatur, ut eorum facultates cognoscitivae rite *exerceantur* et hac via sibi eam perfectionem acquirant, qua postea, sive in communi vita sive in variis scientiis et artibus comparandis, opus habent. Hoc quidem munus hodie in scholis multum negligitur, sed in grave damnum iuventutis instituendae.

Praeterea ipsa institutio facultatum cognoscitivarum per instructionem est aptissimum et efficacissimum medium ad

formandam indolem et ingenium iuventutis et praepreparandam ad *educationem moralem*. Cum enim homo cognitione ducatur et magister apud iuventutem magna auctoritate fruatur, fieri non potest, ut, quae ipse circa res religiosas et morales verbo et exemplo docet, sensim in animum et voluntatem iuvenum non illabatur eosque ad bonum vel malum alliciant. Dein, quod caput est, iuvenes a teneris annis ad omnem virtutem formari debent. Necessesse est ergo, ut mature discant Deum amare et timere, peccata, praesertim quae castitati repugnant, horrere, non caeco impetu passionum, sed ratione et officio duci. Quod ut obtineatur, opus est, ut infantes mature discant se ipsos vincere et non obstante difficultate in bene coeptis constanter perseverare. Qui igitur instructionem ab educatione divelleret, utramque mutilaret vel destrueret.

579. Prob. 2. Monopolium repugnat naturali libertati docendi et discendi. Etenim intra ordinem mere naturalem quilibet homo habet ius naturale cum aliis suas cogitationes communicandi vel ab aliis discendi, prout vult, et nemo eum in hac re legitime impedire potest, quamdiu non apertos et funestos errores spargere conatur. Dixi: *intra ordinem mere naturalem*. Nam in ordine supernaturali Ecclesia sola ius habet doctrinam christianam docendi, et quia haec doctrina etiam in disciplinis profanis perverti potest, ius habet illud ius naturale restringendi, prout fecit v. g. Pius IV, qui prohibuit, ne quis sive publice sive privatim magistrum se profiteatur nisi praemissa professione fidei.

Prob. 3. E fine auctoritatis civilis patet eandem non habere ius excludendi activitatem privatam ab aliqua re, quamdiu id non est necessarium pro bono publico. *Atqui* exclusio activitatis privatae a munere docendi non solum necessaria non est ad commune bonum dicto modo promovendum, sed eidem potius adversatur, ut ex dictis elucet. Sane profectui litterarum plurimum prodest, ut praeter magistros a gubernio designatos etiam alii sua sponte possint diversas disciplinas docere.

Prob. 4. Speciatim monopolium circa *scholas superiores* (gymnasia, universitates etc.) progressum scientiarum impedit,